

BOKELJSKA MORNARICA.

(PRIGODOM 11. STOGODIŠNJICE NJEZINOG OPSTANKA)

PRIKAZ.

NAPISAO KERUBIN ŠEGVIĆ.

Ljubitelji historijskih kulturnih spomenika nekom se osobito nasladom zalijetaju u gradove naše Dalmacije: istom nasladom, kojom posjećuju kolijevku evropske prosvjete, Italiju. Čim prve laste navijeste proljeće, eto po uskim ulicama naših sredovječnih gradova gostova iz velikih prijestolnica Europe, a nerijetko i Amerike. Lako ih je raspoznati ne samo po hodu neobičnu za naše krajeve, ne samo po nošnji, ne samo po govoru, koji za uho našega čovjeka zanaša nekako čudnovato, kao da šapću tajanstvene neke riječi, nego nada sve po pozi, koju zauzimlju pred svakom starinskom zgradom, pred svakim pragom, pred svakim kamenom.

Rek bi da oni tu čitaju nekakovu ugodnu priču, da začarani slušaju bajne glasove iz prošlosti, da se razgovaraju sa onim pocrnjelim kamenjem, koje je pratilo i gledalo razvitak politički i etnografski ovoga našega čarnoga primorja. Minula pokoljenja Ilira, Grka, Latina, Obara ostaviše Hrvatima u amanet svoje uspome, svoje ime i svoju prošlost. A Hrvat je sve to primio na vjeru i čuva ih kao svoje svetinje.

Onda i djedovi naši ginući u borbama sa Italijom, sa Tatarima, sa Osmanlijama, a još prije sa Ugrima, ostaviše nam i svojih spomenika, da ih čuvasmo za buduća pokoljenja: spomenika radosti i tuge, slave i sramote, života i smrti. Vjekovi su na tim

spomenicima promijenili vanjski izgled, udariše pečat starosti, ali ih ne porušiše. Na njima je napisana naša povijest.

Nu osim vidljivih spomenika u mramoru i kamenu, osim tragova u zgradama, kipovima, umotvorinama svake ruke, imademo i takovih spomenika, koji još življe odaju život naših djedova na onoj čarnoj obali. A to su one institucije, one udruge, koje su odoljele vremenu, koje se nisu tokom vjekova dale povrći, te još danas žive. Osobito se ističu narodne igre, narodne slave, koje su nam očuvali karakter djedova. Jedno od najstarijih udruženja, koje još danas živi, jeste bez dvojbe: »PLEMENITO TIJELO BOKELJSKE MORNARICE«, koje uprav ove godine slavi svoju jedanaestu stogodišnjicu.

Koliko imade Hrvata, koji znadu što je to »Bokeljska mornarica«?

Vuk Stefanović Karadžić u svojem Rječniku pod riječ Mornarica piše: »Mornarica (u Kotoru) Art Tanz, choreae genus«.

Bože moj, u narodnoga čovjeka toliko površnosti, da ne rečem neznanja!

U starim pisanim spomenicima dolazi riječ »Marinaritia«, a znači platu, koju je primao za stanovito vrijeme unajmljenik na brodu. »Ire ad marinaritiam« u našim dalmatinskim gradskim statutima znači unajmiti se za stanovito vrijeme za mornarsku službu jednom kapitanu. Kasnije ta riječ znači momčad na brodu. Napokon poslije šesnaestoga vijeka tim imenom se zove skup onih, koji se posvetiše pomorstvu, koji u borbi sa elementima izbju kruh sebi i djeci.

Da je ta riječ hrvatskoga korijena, ne ću dokazivati; opazit ću samo činjenicu, da ona dolazi u porabu gotovo isključivo na istočnoj obali Jadranskoga mora. Marinaritia, Mrnarica, ili mornarica ili tal. marinerizza nije poznata nego između Trsta i Krfa. Dakle, kako se proteže hrvatski narod, tako se proteže i poraba te riječi.

Nu najtrajnije i neprekidno se spominje u kotorskom zaljevu. Nije se tome ni čuditi, kad se znade, da je sama priroda odredila stanovnike toga zaljeva, da traže na moru vrelo svoga uzdržavanja. Ta od bajnih vremena kraljice Tevte znade se za sta-

novnike Boke kao za vješte pomorce. Bokelji su mijenjali oblik svojega pomorskoga zanata, ali u bitnosti su ostali samo mornari. U srednjem vijeku su gusari, kasnije trgovci, za Karla V. pomorski četnici i hrabri vojnici.

I pomorstvo je obilno naplaćivalo trud pomoraca. Dosta se je prošetati onim čarnim krajevima, pa gledati ostatke, tragove obilja iz boljih vremena, iz vremena, kad je pomorstvo cvalo.

Da su pomorci sačinjavali posebno udruženje po uzoru ostalih cehova ili »skula« ili bratovština, nije nužno dokazivati. U srednjem je vijeku puk imao uticaja na javne poslove samo preko svojih cehova. Sudjelovanje u javnim iskazima i crkvenim svečanostima, u zakonodavnom tijelu bilo je moguće samo pod barjakom svojeg udruženja, ceha ili skule. A najstarija »skula« ili bratovština bila je skula pomoraca u zemlji, gdje narod živi od samoga mora. Nu pitanje je: kad je početak bratovštine pomoraca u Kotoru?

Na to pitanje nije znao tačno odgovoriti ni Gelčić u svojoj krasnoj monografiji o Bokeljskoj mornarici. Opravdana je njegova tvrdnja, da se početak bratovštine pomoraca gubi u tami srednjega vijeka. Kako počinje municipalni život u Kotoru, tako se pojavljuju cehovi ili udruženja pojedinih zanata. A municipalni život je zasnovan početkom osmoga vijeka. Dolaskom naime naših djedova na obale Jadranskoga mora oslabi vlast bizantinskih careva na gradove i time se gradovi lagano izvukoše iz bizantiskog utjecaja i stvorise posebne, gotovo neovisne općine, u kojih je sloga između plemstva, svećenstva i puka upravljala sudbinom grada pod vrhovnim suverenitetom hrvatske oblasti.

Preda mnom je statut ili matrikula »bratovštine gospodina sv. Nikole pomoraca u Kotoru« (Liber Fratemitatis divi Nicolai Marinariorum de Catharo) iz godine 1463. Nu po svemu se vidi, da je ovaj statut revizija starijega, za koji ne imademo danas nijedne vijesti osim ovih ovdje. Na skupštini, kad je glasovana revizija staroga statuta, bito je prisutno četrdeset i osmero braće »što gospodara što mornara«, na čelu bratovštine je bio u službi »gastalda« Prvi Ratković, a kapelani pop Rikardo, pop Ivan Božidarov, pop Luka Radojkov i pop Luka Mečerić.

Pod imenom »Mornarice bokeljske« razumije se skup svih mornara stanujućih u Boki kotorskoj, a udruženih pod barjakom

bratovštine svetoga Nikole u Kotoru u svrhu, da zajedničkim silama unaprijede moralno i materijalno svoje zvanje i svakog pojedinog člana udruge. Nu nisu nastojali samo oko razvitka pomorstva, nego su unapređivali, kako je naravno misliti, brodograditeljstvo. U ovom revidiranom statutu, što ga imademo, isključuju brodograditelje iz svoje udruge, ali za to ipak zaštićuju njihove interese.

Za popravak brodova po cijeloj Boki nije smio nitko biti pozvan osim onih zanatlija, koje je Bokeljska mornarica za to ovlastila. Ona je određivala brodograditeljima i dotičnu platu i imenovala nadzornika ili prota, koji je iznimno pripadao bratovštini mornara. Revidirajući statut spomenute godine imenuje meštra Radelju za tu službu.

Nitko se nije smio baviti pomorstvom, ako nije bio upisan u bratovštinu sv. Nikole u Kotoru. Radi lokalnih razmirica u XVII. vijeku Peraštani hoće da se riješe tih veza, jer im se je činilo, da su time podloženi Kotoru. To je Peraštinima pošlo za rukom na štetu samog pomorstva. Ali ista težnja Perčanjana nije se oživotvorila. I oni su se htjeli osloboditi od kotorske bratovštine. Najprije su zahtijevali da budu oslobođeni od pohadanja društvenih slava, a da će u zamjenu nositi javne poslanice. To su postigli, ali se nisu ipak mogli nikako posve emancipirati od udruge.

Ustrojstvo mornarice bilo je manje više jednako ustrojstvu, svih drugih cehova u našim slobodnim gradovima. Na čelu udruge je stajao »gastaldo« ili drugdje nazvan župan. On je čuvao matrikulu i blagajnu. Interesi bratovštine bili su njemu povjereni. Uz njega su bila tri »prokuratora« ili punomoćnika, koji su utjeivali članarinu, pobirali dohotke, čuvali ključe blagajne i pred sudom zastupali društvo, kad ih je za to skupština ovlastila. Napokon su dva »šindika« pregledali račune i obilazili društvena dobra. Svaki brat bio je dužan primiti se časti pod prijetnjom globe.

Društvo je imalo svoju posebnu crkvu i za to je vodilo brigu za njezinu službu. Imali su četiri kapelana pristojno plaćena.

Mornarica je morala imati velikih prihoda, kako se vidi iz samoga statuta. Svako putovanje pojedinoga svoga člana nosilo je društvu stalan prihod. Uz to je imalo i svojih nekretnina od starijih baštinjena. Nu društvo je svoje prihode trošilo prama samoj svrsi, u dobro pojedinih svojih članova.

Ako pojedini brat nije mogao uštediti za starost, ako je dočekao starost, a nije imao čime da se prehrani, društvo ga je pristojno hranilo do smrti, a da nije dopustilo, da njegov član padne na leđja javne dobrotvornosti. Društvena je blagajna potpomagala članove u bolesti, ona je plaćala pogrebne troškove, a poslije smrti je vodila brigu oko njegove udove i siročadi, te je prama prilikama namicala potrebit miraz za udaju djevojkama.

Nije društvo mislilo samo na domaće mornare. Solidarnost je bila tako dotjerana, da je mornarica vodila brigu i oko tudijnaca, koje je bolest ili druga nesreća znala zadesiti, ako je pak umro, ona mu je pogreb plaćala. A gdje smo danas u tom pogledu usprkos lijepih socijalističkih teorija?

Što se tiče sprovoda, treba spomenuti, da je mornarica imala i tu brigu, da prenese kući i u zajedničku društvenu grobnicu zakopa svakoga svoga člana, koji bi na moru poginuo, daleko od svojih milih. Prama daljini, koju je morao prevaliti onaj, koji je morao otići po mrtvo tijelo pokojnika, bila je u statutu određena i nagrada.

Skup svih cehova sačinjavaše puk. No nije svaki ceh ili bratovština imao jednako velik utjecaj na upravu gradsku. Puk je preko svojih cehova vršio nadzor nad javnom upravom, a bio je protuteža plemstvu i samoj vrhovnoj državnoj upravi. Utjecaj se cehova javljao osobito u nadzoru poreznih nameta, carina i drugih gradskih i državnih prihoda. Cehovi su sačinjavali jedno udruženje u tom obziru, a na čelu toga udruženja u Kotoru stajala je Mornarica, kao najvažniji ceh. Imade primjera u povjesti, da je mornarica predstavljala cio puk, ili građanstvo grada Kotora i okolice.

Ako su ti cehovi ili bratovštine imali velik utjecaj na upravu i zakonodavstvo čitave općine, morali su za to domovini pružiti svoju materijalnu pomoć u svakoj prigodi, kad je pogibelj neprijateljske navale zahtijevala. Na zvuk njima veoma dobro poznata zvona sa zvonika društvene bogomolje morali su oboružani pohrliti, kamo ih je dužnost zvala, i svoj život izložiti, da odbiju opasnost od domaćega praga. I u vrijeme mira morali su davati općini stanoviti broj oružanih ljudi za noćnu ophodnju, za stražu pre-

turove palače i za druge policijske službe. Mornarica nije mogla vršiti takvu službu prebivajući veći dio godine na moru u svjetlu. Ali ipak nije ona za to kratila državi vojničku službu. U tu svrhu je dapače Mornarica imala svoje vojničko uređenje. Kao vojničkoj ili obranbenoj uredbi pripadahu Mornarici i drugi cehovi, kao konopari, kalafati (brodograditelji) itd., s kojima je u društvu birala neke častnike.

Na čelu Mornarice stajao je »admiral«, kojega je birala sama udruga pomoraca polag svojih statuta. Ovaj je u ime državne oblasti vršio vrhovnu zapovijed nad tom vojskom. On je imao pravo birati majora, poručnika, dva stražmeštra i šest častnika, dočim je bratovština pomoraca u redovitoj skupštini birala dva kapitana. Na koncu svoga života mletačka republika ukine to pravo izbora admirala i sebi ga prisvoji (god. 1794.).

Admiral je po svojoj dužnosti morao sakupljati pomorce sposobne za borbu i voditi o njima račun. U doba mira ih je pozivao na vježbe, a u ratno doba je sam zapovijedao, gdje će se sastati i kamo će krenuti. Po ugovoru gradovi su davali mletačkoj republici u vrijeme rata samo jedan dio svojih pomoraca, sa jednom ili najviše dvije ratne ladje. Kotor je davao jednu galiju, kojom je zapovijedao odabrani član Mornarice kao »supracomes«. Na obranu pak svoje domovine morali su svi ustati i segnuti za oružje, bilo to da odbiju navale s mora, bilo s kraja.

Bokeljska Mornarica u službi mletačke republike odlikovala se u nekoliko bitaka na moru. Ponosno oni spominju još danas, kako je Marin Bizanti sa kotorskom galijom potukao ladje Genoveza, kako je godine 1475. oslobodio mletačku mornaricu zatvorenu od Turaka u ušću Bojane. Kad se zametnu ona velika borba između zapadnoga kršćanstva i Turaka te svrši sa sjajnom pobjedom kod Lepanta, bokeljska je Mornarica pokazala veliko junaštvo, tako da svi povjesničari s najvećim oduševljenjem govore o Jerolimu Bizantu, zapovjedniku kotorske galije, i o njegovim drugovima Slavni fra Andrija Kačić opjevao je te junake, te nama ne treba opetovati ono, što je općenito poznato.

Povijest Boke kotorske usko je spojena sa povješću Mornarice. Junačka djela, izvedena na moru i na kraju, opjevana od domaćih pjesnika, to je povijest mornarice, to je prošlost Boke kotorske.

Nu admiral nije obično bio vojni zapovjednik mornarice. On je nju predstavljao prama vani, zastupao njezine interese, a u javnim iskazima imao je mjesto u sredini između državnoga i općinskoga barjaka. Zapovjedništvo je imao major, koji je određivao službu i vodio na vježbe vojsku. Major je bio više puta »supracomes« ratne ladje, kojemu je vodio u rat za mletačke interese.

U to doba imao je određenu plaću od 25 zlatnih dukata na mjesec, svaki mornar je imao dnevnicu od dva groša i pol.

Admiral bokeljske mornarice morao je po svojem zvanju voditi račun o kretanju trgovačkih brodova cijele Boke, na njemu je bila dužnost, da se brine za red pri dojedrivanju i odjedrivanju brodova, on je nadzirao iskrcavanje i ukrcavanje, on je vodio brigu, da brodovi budu opskrbljeni, da budu popravljani u redu. Kad sve to sakupimo zajedno, onda vidimo, da je admiral Bokeljske mornarice bio ne samo vrhovni vojnički nadzornik, nego i vrhovna pomorska oblast, kakovi su danas lučki kapetani.

Njegova služba nije bila bez nagrade. Osim brojnih privilegija, oprosta i prihoda stalnih i nestalnih, spojenih sa njegovom službom, primao je stalnu plaću u iznosu od mjesečnih 17 dukata dalmatinskoga novca i četrdeset libara dvopeka mjesečno.

U vrijeme rata i drugi su časnici mornarice primali svoju plaću, koja nije u spomenicima i zakonima točno određena.

Dakle Mornarica je u sebi predstavljala dva bića: naime ceh pomoraca, onda vojsku, koja se je od tih pomoraca rekrutovala, i služila je svojoj otačbini i državi. Nu u narodu, koji od pomorstva živi, predstavljala je u istinu čitav narod. U njoj je bilo usredotočeno građanstvo, radništvo i vojništvo. Osim mornarice još je plemtvo imalo utjecaja na općinsku upravu. Drugi su cehovi iščekivali. Za to su mogli reći povjesničari, da je povijest mornarice jedno te isto sa povješću Boke.

Kako je cvalo pomorstvo, tako je cvala i Mornarica, a tako je i život u Boki bujio i napredovao. Nema dvojbe, da je pomorstvo na istočnoj obali Jadranskoga mora bujno cvalo odmah iza dolaska naših djedova. Iz činjenice, da su Mlečići plaćali za punih stopešest godina harač hrvatskim kraljevima za slobodnu plovidbu u našim vodama, dokazuje, kako su naši domaći vladari štitali ovakovim nametima domaće pomorstvo. Nijedna ladja

tudje države nije se smjela usidriti u naše luke, a da nije plaćala lučke pristojbe. Od tih pristojba neke su se države rješavale međunarodnim ugovorima.

Povijest dolaska smrtnih ostanaka sv. Tripuna u Boku dokazuje nam, kako su Bokelji strogo gledali, tko u njihove luke ulazi. Kad su čuli naime, da je ušla u Rose jedna velika mletačka ladja, potekoše oni sa svojim ladjama, da vide i traže lučku pristojbu. Valjda se je mletačka ladja sklonula u luku Rose pred jakim nevremenom. Sredinom siječnja nije neobična oluja, ili jaka jugovina pred Oštrom. Ja svakako mislim, da nisu Mlečani poručivali u Kotor, da nose sveto Tripunovo tijelo, nego su Kotorani sami došli i otkupili sveto tijelo, sagradili crkvu i proglasili toga sveca svojim parcem i odvjetnikom. Od onda je ime bokeljske Mornarice usko svezano sa imenom Sv. Tripuna.

Iz nerazdruživosti Mornarice od bokeljskoga pokrovitelja i od svih svečanosti njemu u slavu zaključuju povjesničari posve opravdano, da je mornarica postojala, kad je dne 13. siječnja 809. godine Andrija Saračenač, kotorski vlastelin, nabavio sveto tijelo i sagradio njemu u slavu crkvu, za koju znade i piše Porfirogenet.

Imenom sv. Tripuna nazvane su one ratne ladje, na kojima je Mornarica izvojevala toliko bitaka i pronijela ime Kotorana diljem svijeta. Znamenita je u povjesti pobjeda, koju su izvojevali god. 1304. nad Bugarima, radi koje Stjepan Uroš raški predađe zapovjedniku Kotorana, Nikoli Buči, zastavu i krst, što su ga oteli Bugarima. Taj krst se postavlja povrh barjaka svetoga Tripuna u dane njegove slave.

Pod mletačkom vladavinom mornarica je uživala svu silu povlastica i oprosta na trgovačkom i prometnom polju. Nu najjače se je isticala mornarica i najviše je privilegija stekla u savezu sa slavom svoga parca sv. Tripuna. A jer je povijest Mornarice spojena sa slavom toga krsnoga sveca Kotorana, za to ona i slavi ove godine svoju jedanaestu stogodišnjicu.

Da je mornarica dne 13. siječnja 809. god. pohitila u Rose sa svećenstvom i ostalim narodom, da primi u amanet svete moći, ne treba dokazivati. Da ih je s veseljem i najvećim vanjskim sjajem primila i otpatila u Kotor, samo se po sebi razumije. Od toga

vremena do danas potječe pučka svečanost Tripun-dana, koja do danas sačinjava ponos svakoga Bokelja.

Slavi se Tripun-dan u Kotoru na 3. veljače po grčko-istočnom meneju. Taj dan je u cijeloj godini najvažniji. Toga dana su ugovori padali ili se obnavljali. Toga dana je bilo dopušteno izagnanicima, da se povrate u svoj dom, da si vide svoje mile. Ovo je staro pravo ukinula mletačka vlada početkom 16. vijeka.

U oči Tripun-dana cijela je mornarica bila na oružju, preuzimala je u svoje ruke zaštitu grada i zaštitu njegova i državnoga barjaka. Mletački providur joj je predavao sa svoje strane državni grb, a gradski konte ključeve gradske i zapovjednički štap. Potpunu suverensku vlast vršila je kroz osam dana. U to vrijeme je imala pravo ishoditi milost za one ođsudjenike, koji su bili ma iz kojega razloga osudjeni. Doklegod se ne bi iz Mletaka povratili poklisari, poslani, da tu milost ishode, nije se spuštao barjak sa svetog Tripuna.

Imademo do danas sačuvanih opisa sjajne proslave toga velikoga dana. Tu se govori o javnim gozabama, o rasvjeti grada, o plesu, o igrama junačkim. Gradski ljekarnik na pr. morao je badava raditi oko priprava za gozbu, koja se je davala u oči i na dan sv. Tripuna na javnom trgu. Takove obilnosti, kakova se je odavala pri tim gozabama, nisu ni rimski carevi mogli iskazati.

Nu te javne gozbe, u kojima su sudjelovali i vanjski pozvanici, tkogod je dolazio na slavu (znali su popiti samo vina preko osamdeset dukata vrijednosti, po prilici sto osamdeset stolitera), nisu bile po volji mletačkoj vladi. Za to je providur Mojsje Reiner izvijestio na 28. travnja 1525. svoju vladu, da na Tripun-dan sili u grad mnogo više stranaca od domaćih, dapače dolaze i mnogi Turci, kojima nije do proštenja, nego do javnih gozbi i pića, te po svomu običaju stanu govoriti »z d r a v i c e«. Poboja se Mlečić hrvatskih zdravica, te slijedeće godine ukinu javne gozbe i pijače, da tobož svečanost bude u vjerskom duhu, da se prištedi i da se umanj dolazak stranaca. Nu Bokelji nisu mogli trpjeti, da im se ukidaju stari običaji, te udri danas, udri sutra, bude uspostavljen taj običaj javnih zdravica, ali samo za mletačke podanike (1535.). Mletačka vlada ipak je tražila izliku, da taj za sebe neugodni običaj ukine. I zbilja god. 1577. ukinu ga posve, tobož da

»sa prištedjenim novcem sagradi zavod-konvikat za Jezuite.« Taj zavod nije nikada bio osnovan.

Kad Francezi zauzeše poslije pada mletačke republike Boku kotorsku, ukinuše sve lajičke bratovštine i udruge. Ta je sudbina čekala i Mornaricu. Oteše joj stare privilegije, onda joj oteše imetak i time osudiše, da umre.

Nu kratka bijaše vladavina Franceza, iza nje dodje Austrija i Mornarica poče davati opet znak života. Nu godine 1817. opet zaspri. Ali dalmatinski namjesnik grof Lilienberg godine 1833. opet je oživi. Ostane u životu do godine 1849. Deset godina apsolutizma osjeti i mornarica. Prestala je živjeti, dok je ne uskrisi godine 1859. austrijska vladavina poslije Solferina.

Danas ona živi životom svih starih narodnih institucija, svih naših drevnih spomenika, životom muzealnim.

Nestalo je pomorstva, pomorska je trgovina sa ladjama na jedra utučena od naših skrbnika. Kad je Austrija ušla u Boku kotorsku, Boka je imala preko tri stotine velikih trgovačkih brodova, a bezbroj omanjih trabakula, bracara, gajeta i t. d. Danas nema nijednog velikog trgovačkog broda. Narod, da na onim laticama ne pomre od gladi, razbježao se je po svijetu, kuće se otkrivaju, da budu oproštene od poreza. U rijetkim starinskim još posve neporušenim palačama stanuje po jedna ili dvije starice uz kćerku ili unuku usidjelicu plaćući davnu slavu i spominjući svoje stare.

Ovaj muzealni spomenik vrijedan je, da se brižno čuva. Dok njega bude, bit će nam očuvana krasna bokeljska narodna nošnja, koje danas gotovo više i nema. Divna je to nošnja, na kojoj se sjaje bogatstvo prošlih vjekova. Mornarica, kao društvo, čuva ljubomorno ostatke starih odijela, popravlja ih, rijetko daje novih skrojiti, jer mnogo stoje. Ona ih dijeli svojim članovima za tripunjsku svečanost zajedno sa stariim oružjem krasno urešenim puškama i kuburama, sve na kremen, kakve vidiš jedva u nekim muzejima. Samo je zamjeriti gospodi časnicima Mornarice, što su natakli na glavu onu šiljastu kapu, koja kvari estetski ukus, jer nikako ne pristaje na narodno odijelo i na staro oružje.

Mornarica jošter čuva sjenu starinskih javnih gozbi u tome, što daje siromasima grada i okolice javni objed.

Ona nam je očuvala veoma stare zapovjedne forme, koje je upotrebljavala i za mletačkoga gospodstva. Čast mletačkoj republici, jer nije od naših djedova zahtijevala, da joj služe u njezinom, nego je poštovala naš hrvatski narodni jezik. Evo tih zapovjednih rieči: *opaz*; *na rame*; *prikažite*; *uz nogu*; *počinite*; *obrat desnoj*; *lijevoj*; *hod*; *stanite*; *kleknite*; *ustanite*; *gled desnoj*, *lijevoj*; *nakrcajte*; *ruke na oružje*; *nategnite*; *na oko*; *oganj*; *na oružje*; *sloboda*.

Nu najznamenitiji i sačuvanja dostojni dio, koji karakteriše bokeljsku Mornaricu, jest ples, što ga pleše u oči i na dan svetoga Tripuna. To je osebina, koju treba čuvati. Ples se obavlja pred biskupom i cijelim svećenstvom pred vratima stolne crkve na trgu, a narod sluša glazbu i gleda nekim pobožnim udivljenjem ono, što je od poroda gledao, ali se ne može nagledati. Zapovjednik Mornarice biranim riječima javlja biskupu, da će Mornarica započeti ples na uspomenu plesa, što su zaigrali naši stari, kad je otrag jedanaest stotina godina s veseljem unišlo sveto tijelo našega pokrovitelja u ove zidine kotorske. Biskup obično odvraća, da se sjete ne samo običaja starijih, nego i njihovih vrlina, koje su nam ostavili u spomenicima kršćanske prosvjete, i onda ih blagoslovi.

Primiv biskupov blagoslov izabrana mladež iz tijela Mornarice uz svirku glazbe započne ples. Ja sam taj ples gledao deset puta, kroz deset godina moga boravka u Kotoru, i uvijek me je ganuo. Taj ples ne traje dugo: četvrt sata. Nije mnogo sličan kolu. Plesači su samo muškarci. Drži se jedan drugoga rupcem. Prvi je plesač, koji vodi igru i proizvadjva sve moguće krivulje i zavoje. Kažu, da oponaša zavoje i krivulje zmije, jer sv. Tripun liječi od ujeta zmije. Jedan put se plesači razdvoje i sastave dva kola. Pri koncu plesači opkole i uhvate u svoju sredinu biskupa i načelnika grada sa admiralom i majorom. Neki kažu, da ovaj osebujni ples imade nešto od rondo-a modernih, neki ga prispodabljaju sa menuetima franceskim, a neki opet sa monferinom sjeverne Italije.

Godine 1866. spjevao je pok. Pavao Kamenarović pjesmu, koju bi plesači morali plešuci pjevati. Nu nije našao odziva, premda je pjesma veoma zgodna za to i običaj pjevanja uz ples ukorijenjen u Boki Kotorskoj.

Danas se ponešto i pri plesu promijenilo. Plesači ne hvataju više u sredinu ni biskupa, ni načelnika, nego samo majora i dva kapetana Mornarice.

Na koncu mogu reći u mjesto nezahvalnih refleksija, da bokeljska Mornarica danas učenjaku vrijedi kao važan spomenik za proučavanje hrvatske kulturne povijesti, a domaćim ljudima je puka zabava, ili polje sićušnih malogradskih zadjevica i natezanja.

Pri tome mi pada na pamet, da sam jednoč posjetio znamenito starinsko groblje, u kojem su se kopali naši djedovi. Vidio sam pod jednom drvenom tezom svu silu lubanja. Krasne glave! Velike, zubi su još u čeljustima, zdravi, a tjemenska kost debela dobar prst. Anatom se divi tim lubanjama, kakovih više nije moguće naći; misli, kakovi su to morali biti ljudi, a djeca se igraju onim glavama, kao da su buče. Glave otaca im služe mjesto kugalja. Dječija zabava!

I u drugim zgodama mi smo djeca, koja se igramo onim, što je sačinjavalo život, jakost, slavu i veličanstvo naših otaca.